

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництво та туризму

Кваліфікаційна робота на правах рукопису

Чуян Анастасія Максимівна

УДК379.85 (477.42)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО
ТУРИЗМУ В ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

242 - «Туризм»

Подається на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ Чуян А.М.

Керівник роботи
Таїсія ЧЕРНИШОВА
к.б.н., доцент

Житомир - 2025

Висновок кафедри економіки, підприємництва та туризму

за результатами попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри економіки, підприємництва

та туризму _____

№ ____ від « ____ » _____ 2025р.

**Завідувач кафедри
економіки, підприємництва та туризму**

д.е.н. професор _____ Валінкевич Н.В.

« ____ » _____ 2025р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Чуян Анастасія Максимівна захистила

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(призвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Чуян А.М. Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Житомирській області. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 242 – Туризм. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У кваліфікаційній роботі розглянуто сучасний стан екологічного туризму в Житомирській області та його перспективи. Досліджено природно-рекреаційні ресурси регіону, включаючи природоохоронні території та туристичну інфраструктуру. Визначено основні проблеми, які стримують розвиток екотуризму, зокрема недостатній рівень інфраструктури, низька поінформованість населення та відсутність чіткої стратегії розвитку. Аналізовано міжнародний досвід розвитку екологічного туризму та його адаптацію в умовах Житомирщини. Окремо розглянуто можливості для створення нових екотуристичних маршрутів та покращення екологічної свідомості серед місцевих мешканців і туристів. Запропоновані рекомендації можуть бути корисними для органів місцевого самоврядування, туристичних операторів та екологічних організацій у розвитку екотуризму в регіоні.

Ключові слова: екологічний туризм, Житомирська область, природоохоронні території, інфраструктура, сталий розвиток, екологічна культура, туристичні маршрути.

SUMMARY

Chuyan A.M. Current state and prospects of development of ecological tourism in Zhytomyr region. – Qualification work in the form of a manuscript. Qualification work for obtaining the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 242 – Tourism. – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The qualification work considers the current state of ecological tourism in Zhytomyr region and its prospects. The natural and recreational resources of the region, including nature reserves and tourist infrastructure, are studied. The main problems that hinder the development of ecotourism are identified, in particular, the insufficient level of infrastructure, low awareness of the population and the lack of a clear development strategy. The international experience of developing ecological tourism and its adaptation to the conditions of Zhytomyr region is analyzed. Separately, the possibilities for creating new ecotourism routes and improving environmental awareness among local residents and tourists were considered. The proposed recommendations may be useful for local governments, tourism operators and environmental organizations in the development of ecotourism in the region.

Keywords: ecological tourism, Zhytomyr region, protected areas, infrastructure, sustainable development, ecological culture, tourist routes.

ЗМІСТ

	С
Вступ.....	4
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО	
ТУРИЗМУ.....	7
РОЗДІЛ ІІ. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОГО	
ТУРИЗМУ В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	16
2.1. Дослідження туристичних ресурсів та інфраструктури для розвитку екологічного туризму в регіоні	16
2.2. Сучасні тенденції та стан розвитку екологічного туризму в Житомирській області.....	19
2.3. Аналіз особливостей геопросторової організації екологічного туризму в Житомирській області.....	22
РОЗДІЛ ІІІ. НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	27
ВИСНОВКИ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні глобальні тенденції розвитку туризму все більше орієнтовані на забезпечення збалансованої взаємодії між людиною та природним середовищем. В умовах екологічної кризи, кліматичних змін, інтенсивного антропогенного навантаження на природні ресурси та зростаючої урбанізації особливої актуальності набуває екологічний туризм як форма сталого розвитку територій. Екотуризм сприяє не лише задоволенню рекреаційних потреб населення, а й формуванню екологічної культури, збереженню біорізноманіття та підтримці економіки локальних громад.

Житомирська область характеризується значним потенціалом для розвитку екологічного туризму завдяки наявності унікальних природних ландшафтів, великої кількості заповідних територій, об'єктів природно-заповідного фонду, лісових масивів та водойм. Зокрема, на території області розташовані Поліський природний заповідник, Національний природний парк «Древлянський», регіональні ландшафтні парки та інші природоохоронні об'єкти, які можуть стати базою для створення нових екотуристичних маршрутів. Незважаючи на наявність сприятливих природних умов, розвиток екологічного туризму в регіоні залишається на недостатньому рівні. Проблемами є слабка туристична інфраструктура, низький рівень інформованості населення та туристів, обмеженість інвестицій, а також відсутність цілісної регіональної стратегії розвитку цього напрямку.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз сучасного стану екологічного туризму в Житомирській області та обґрунтування перспектив його подальшого розвитку з урахуванням природного, соціально-економічного та туристичного потенціалу регіону.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- розглянути теоретичні засади екологічного туризму як форми сталого розвитку туризму;
- дослідити туристичні ресурси та інфраструктуру Житомирської області, що сприяють розвитку екологічного туризму;

- визначити сучасний стан і тенденції розвитку екологічного туризму в Житомирській області;
- проаналізувати особливості геопросторової організації екологічного туризму в регіоні;
- обґрунтувати перспективні напрями удосконалення та розвитку екологічного туризму в Житомирській області.

Об'єктом дослідження є екологічний туризм як форма туристичної діяльності, орієнтованої на природоохоронні, освітні та рекреаційні цілі.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади територіальної організації та перспективи розвитку екологічного туризму в Житомирській області.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та реалізації визначених завдань у процесі написання дипломної роботи було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Основу дослідження склали аналітичні методи, що дали змогу здійснити огляд наукової літератури, нормативно-правових документів, статистичних звітів і програмних матеріалів у сфері туризму та охорони навколишнього середовища. Метод порівняльного аналізу було використано для вивчення зарубіжного досвіду розвитку екологічного туризму та можливості його адаптації в умовах Житомирської області.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. *Результати досліджень були апробовані на таких конференціях:*

1. Чернишова Т. М., Чуян А. М. Світовий досвід і тенденції розвитку екологічного туризму. *Індустрія гостинності: стан, тенденції розвитку та перспективи галузі в умовах євроінтеграційних та військових викликів. III-й Міжнародний науково-практичний форум, 23 квітня 2025 року.* Львів зб. матер. електрон. дан. Львів: «Камула», 2025. 320с.

2. Чернишова Т. М., Чуян А. М. Екологічний туризм як інноваційний формат туризму: потенціал розвитку в Житомирській області. *Туризм: міжнародний досвід та національні пріоритети: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференція (м. Житомир, 02 травня 2025р.).* Житомир: Поліський національний університет, 2024. С.55-59.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані для розробки практичних рекомендацій щодо розвитку екологічного туризму в Житомирській області. Зокрема, запропоновані стратегії розвитку екотуризму, створення нових маршрутів та покращення туристичної інфраструктури можуть сприяти підвищенню привабливості регіону для туристів, збереженню природних ресурсів та сталому розвитку місцевої економіки. Отримані результати також можуть бути корисними для органів місцевої влади, туристичних операторів та екологічних організацій у їхній діяльності.

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 43 сторінках комп'ютерного тексту. Кваліфікаційна робота містить 10 таблиць та 7 рисунків. Структурно кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновки, список використаних джерел (30 найменування).

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

Екологічний туризм (екотуризм) є однією з форм сталого туризму, що передбачає подорожі до природних територій із метою їхнього споглядання, пізнання та збереження [25]. Основною особливістю екотуризму є гармонійне поєднання відпочинку та екологічної відповідальності, що відрізняє його від масового туризму, орієнтованого на комерційний ефект без урахування екологічних наслідків.

У сучасних умовах розвитку глобального туризму, екологічний туризм (екотуризм) набуває все більшого значення як форма сталого використання природних ресурсів та ефективного поєднання рекреаційної діяльності з охороною довкілля, це поняття сформувалося наприкінці ХХ століття у відповідь на негативні наслідки масового туризму, який часто супроводжується надмірним антропогенним навантаженням на природні екосистеми [19]. Екологічний туризм є одним із найдинамічніших напрямів туристичної діяльності, що передбачає відповідальні подорожі до природних територій, які сприяють збереженню довкілля, а також покращенню соціально-економічного становища місцевого населення. Він базується на засадах екологічної етики, усвідомлення цінності природи як базового ресурсу для рекреації та духовного розвитку особистості.

Екологічний туризм також являє собою синтез рекреаційної діяльності та екологічної освіти, що включає вивчення основ екології — науки, яка досліджує взаємозв'язки між рослинними та тваринними організмами, а також їхніми спільнотами, які вони утворюють, у контексті взаємодії з навколишнім середовищем, це включає вивчення закономірностей взаємодії людини з природою, принципів раціонального використання природних ресурсів, а також заходів щодо охорони живих організмів і середовища їхнього існування [15].

Серед основних ознак екологічного туризму слід виділити [12]:

1. Цільова орієнтація на природне середовище. Основним ресурсом екотуризму є природні ландшафти, національні парки, біосферні резервати, заказники, водно-болотні угіддя, унікальні природні об'єкти. Туристи подорожують не заради розваг,

а задля споглядання природи, вивчення її феноменів, участі в екологічно значущих заходах (наприклад, прибиранні територій, моніторингу фауни тощо).

2. Освітньо-виховна функція. Екотуризм сприяє екологічній просвіті населення. Під час таких подорожей туристи отримують знання про екосистеми, рідкісні види флори і фауни, особливості природоохоронної діяльності. Тому ця складова є ключовою відмінністю екотуризму від рекреаційного природного туризму.

3. Сталий розвиток і екологічна збалансованість. У центрі філософії екотуризму лежить принцип мінімального втручання в природне середовище. Усі активності проводяться з урахуванням екологічної безпеки та збереження природного балансу. Наприклад, маршрути прокладаються з урахуванням чутливості екосистем, туристи зобов'язані дотримуватись правил поведінки у заповідних зонах.

4. Мала групова форма подорожей. Екотуризм зазвичай передбачає індивідуальні або малі групи туристів, що дозволяє уникати надмірного навантаження на природні комплекси та зберігати атмосферу близькості з природою.

5. Соціально-економічна підтримка місцевого населення. Один із важливих принципів екотуризму – інтеграція локальних громад у туристичну діяльність. Місцеві жителі не лише надають послуги (харчування, проживання, екскурсії), а й отримують прибуток, що стимулює їх до збереження природного середовища.

6. Використання екологічних технологій. Інфраструктура екотуризму будується з урахуванням принципів енергоефективності, використання відновлюваних ресурсів, утилізації відходів, водоощадності тощо. Тому це можуть бути екологічні готелі (еко-лоджі), кемпінги з мінімальним втручанням у довкілля, екологічні маршрути з інформаційними стендами.

7. Добровільна участь туристів у природоохоронній діяльності. Часто екотуристи залучаються до моніторингу популяцій тварин, участі в наукових програмах, відновлення природних територій тощо. Такий підхід не лише зменшує вплив туризму, а й робить його учасників більш відповідальними.

Також можна виокремити цілий ряд характерних ознак екологічного туризму (таблиця 1), серед яких основними є [27]: – подорож, під час якої турист активно вивчає природне середовище; – подорож, у якій основною цінністю є природа; –

доходи від екотуризму використовуються для фінансування заходів з охорони навколишнього середовища; – екотуристи безпосередньо залучені до процесів збереження та відновлення природних ресурсів; – екотуризм передбачає організацію подорожей, які мають мінімальний вплив на екологічну рівновагу.

Таблиця 1.1.

Основні характеристики екологічного туризму

Характеристика	Опис
Природна орієнтація	Туризм на базі природних ресурсів, ландшафтів, біорізноманіття
Освітня складова	Екологічна просвіта, гіді-натуралісти, інформаційні матеріали
Екологічна відповідальність	Мінімальний вплив на природу, дотримання етичних норм
Участь місцевих громад	Працевлаштування, підтримка традицій, розвиток сільського туризму
Малі групи	Індивідуальні або невеликі групи туристів
Використання сталих технологій	Еко-готелі, альтернативна енергетика, екологічний транспорт
Залучення до природоохоронної діяльності	Екологічний волонтеризм, участь у природоохоронних проєктах

Джерело: розроблено автором.

Отже, екологічний туризм є важливою складовою сталого розвитку, що дозволяє поєднувати відпочинок із збереженням природного середовища. Він сприяє не тільки збереженню екосистем та біорізноманіття, а й розвитку місцевих громад. Основними характеристиками цього виду туризму є мінімальний вплив на природу, активне залучення туристів до охорони навколишнього середовища та надання переваги екологічно чистим технологіям. Враховуючи постійне зростання інтересу до екологічного туризму, можна стверджувати, що цей напрямок має значний потенціал для розвитку в майбутньому, зокрема через популяризацію природоохоронної діяльності та сталого використання природних ресурсів.

Екологічний туризм, як один із найбільш динамічних напрямів у туристичній сфері, ґрунтується на ряді принципів, які забезпечують його сталий розвиток і мінімальний вплив на природні ресурси. Визначення цих принципів є важливим для формування концепції екотуризму та його ефективної реалізації в різних регіонах. Принципи екологічного туризму [5] (рис.1.1):

1. Сталий розвиток. Екотуризм має на меті розвиток туризму без шкоди для довкілля, забезпечуючи збереження природних ресурсів на довгострокову перспективу, принцип передбачає раціональне використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття та мінімізацію впливу на навколишнє середовище.

2. Мінімальний вплив на природу. Основою екологічного туризму є обмеження негативного впливу туристичної діяльності на екосистеми [29]. Включає в себе обмеження кількості туристів, контроль за їхньою поведінкою та розвиток інфраструктури, що не шкодить природі.

Рис.1.1. Базові принципи екотуризму

Джерело: розроблено автором.

3. Освітня функція. Екотуризм має важливу роль у підвищенні екологічної свідомості туристів, місцевих жителів і представників індустрії туризму, сприяє формуванню відповідального ставлення до природи, популяризує ідеї охорони навколишнього середовища та сталого використання ресурсів.

4. Підтримка місцевих громад. Екотуризм не тільки покращує екологічну ситуацію, а й забезпечує соціально-економічний розвиток місцевих громад. Частина доходів від туризму йде на підтримку природоохоронних ініціатив та розвиток місцевої інфраструктури.

5. Збереження культурної спадщини. Екотуризм також охоплює аспекти збереження культурної та історичної спадщини, оскільки природні та культурні ресурси часто тісно переплітаються.

У контексті сталого розвитку та охорони довкілля екологічний туризм виконує низку важливих функцій, серед яких ключовими є оздоровча, пізнавальна, економічна, виховна та природоохоронна [22].

Оздоровча функція проявляється через активну участь туристів у подорожах природними територіями, що передбачає фізичну активність на відкритому повітрі, у сприятливому екологічному середовищі. Відвідування природних ландшафтів сприяє не лише фізичному, а й психоемоційному відновленню особистості, що позитивно впливає на загальне самопочуття та зменшує рівень стресу.

Пізнавальна функція реалізується через розширення екологічної обізнаності туристів, набуття нових знань про природу, екосистеми та біорізноманіття, сприяє формуванню екологічного мислення й усвідомлення цінності природного середовища, а також зміні ставлення людини до довкілля.

Економічна функція полягає в залученні інвестицій у місцеву економіку, створенні нових робочих місць, розширенні підприємницької діяльності у сфері туризму та суміжних галузях. Таким чином, екотуризм виступає чинником соціально-економічного розвитку регіонів, особливо сільських та природоохоронних.

Виховна функція спрямована на формування відповідального ставлення до природи, розвиток морально-етичних норм взаємодії з навколишнім середовищем, а також естетичного сприйняття природних ландшафтів. Екотуризм сприяє вихованню екологічної культури та любові до природи як до цінності.

Природоохоронна функція має подвійний характер. З одного боку, навіть низькоінтенсивна туристична активність залишає сліди у природі (наприклад, туристичні стежки, втручання в екосистеми), що створює певний антропогенний тиск. З іншого боку, екотуризм виступає засобом популяризації ідей збереження довкілля, підтримки охоронюваних територій та стимулювання екологічної відповідальності. Таким чином, виконує як виховну, так і компенсаційну роль у природоохоронній діяльності.

Загалом природні об'єкти, що мають унікальні ландшафтні або екологічні характеристики, зокрема гори, каньйони, печери, озера та річки, є потужним чинником туристичної привабливості. Які слугують не лише джерелом пізнавального інтересу, а й створюють умови для реалізації рекреаційної функції – як активного, так і пасивного відпочинку (таблиця 1.2)

Таблиця 1.2.

Види екологічного туризму

Вид	Зміст
Науковий	Пов'язаний із дослідженням екосистем, флори та фауни. Зазвичай здійснюється на основі польових спостережень, експедицій або вивчення охоронюваних територій.
Пізнавальний (освітній)	Має на меті підвищення екологічної свідомості шляхом ознайомлення з природними об'єктами, тематичними маршрутами, екостежками.
Рекреаційна	Найпоширеніша форма екотуризму, орієнтована на оздоровлення та відпочинок у природному середовищі без шкоди довкіллю.
Агроекотуризм	Передбачає відпочинок у сільській місцевості з можливістю долучення до традиційних сільськогосподарських процесів.
Подорожі в природні резервати та ООПТ	Туризм, який здійснюється на територіях з особливим природоохоронним статусом – національних парках, заповідниках, заказниках.
Волонтерський екотуризм	Включає участь туристів у природоохоронних ініціативах, екологічному моніторингу, відновленні біорізноманіття.
Водний екотуризм	Включає спостереження за водними екосистемами, прогулянки на човнах, каяках, дайвінг у природоохоронних акваторіях.
Пригодницький (активний)	Поєднує активні форми пересування – піші походи, альпінізм, кінні мандрівки, велотуризм, спелеотуризм тощо – з пізнанням природи.

Джерело: розроблено автором за матеріалами [16].

Принципи та види екологічного туризму формують методологічну та практичну основу для сталого розвитку цієї сфери діяльності. Основними принципами екотуризму є збереження природного середовища, повага до місцевої культури, залучення місцевого населення до туристичних ініціатив, підвищення екологічної свідомості та мінімізація негативного впливу на довкілля [20]. Тому ці принципи сприяють не лише охороні природи, а й соціально-економічному розвитку територій, на яких реалізуються екотуристичні проекти. Таким чином, дотримання основних принципів екотуризму у поєднанні з різними його формами забезпечує ефективну взаємодію людини з природою, зберігаючи її цінності для майбутніх поколінь.

Світовий досвід розвитку екологічного туризму демонструє його зростаючу роль у системі сучасного туризму, як одного з найперспективніших напрямів сталого розвитку. В умовах глобалізації, урбанізації та зростаючого антропогенного навантаження, зростає попит на подорожі, що поєднують природоохоронні, рекреаційні та освітні цілі.

Світові лідери у сфері екотуризму, зокрема Коста-Рика, Канада, Австралія, Швеція, Нова Зеландія та Фінляндія, демонструють ефективні моделі реалізації екологічного туризму [6]. У цих країнах екотуризм не лише сприяє збереженню природних ресурсів, але й виступає важливим чинником соціально-економічного розвитку територій. Наприклад, у Коста-Риці понад 25% території займають національні парки та охоронювані території, що активно залучають туристів, водночас забезпечуючи високі стандарти охорони довкілля та екологічної освіти.

У більшості країн Європейського Союзу екотуризм активно підтримується на державному рівні через розвиток зелених маршрутів, екологічних фермерських господарств, регіональних екопарків, а також через програми сертифікації сталих туристичних практик (наприклад, екомаркування Green Key, EU Ecolabel).

Серед глобальних тенденцій розвитку екотуризму можна виокремити [4]:

- цифровізацію екотуризму (використання мобільних додатків, віртуальних гідів, GPS-навігації для екостежок);
- посилення ролі екопросвітництва, зокрема шляхом інтеграції екологічних тем в екскурсійні програми;
- залучення місцевих громад до управління туристичними об'єктами, що сприяє розвитку локальної економіки;
- розвиток екоінфраструктури (еко-хостели, кемпінги з відновлюваними джерелами енергії, екологічні транспортні засоби);
- формування міжнародних мереж та платформ для популяризації сталого туризму, таких як Global Ecotourism Network (GEN) та International Ecotourism Society (TIES).

У сучасних умовах екологічний туризм посідає важливе місце в системі світового туристичного ринку. Різні країни впроваджують власні підходи до

організації цього виду туризму з урахуванням природно-географічних умов, екологічної політики, культурних особливостей і рівня туристичної інфраструктури. Досвід таких країн, як Канада, Кенія, Нова Зеландія, Норвегія, Коста-Рика, слугує прикладом ефективної реалізації принципів сталого туризму, гармонійного поєднання рекреаційної діяльності з охороною навколишнього середовища (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3.

Порівняльна характеристика екологічного туризму в різних країнах

Країна	Особливості	Проблеми
Коста-Рика	Понад 25% території охоплюють національні парки і заповідники, розвинена інфраструктура для туризму	Перевантаження екосистем через масовий туризм
Канада	Збереження гірських і лісових екосистем, розвиток екотуризму в малонаселених регіонах	Вплив екотуризму на вразливі екосистеми, проблема утилізації ресурсів
Австралія	Життєдіяльність людей та тварин у гармонії з природою, підтримка ініціатив ЮНЕСКО	Важко забезпечити сталий розвиток екотуризму у віддалених районах
Швеція	Зелена інфраструктура, енергоефективність, сертифікація екологічного туризму	Можливе надмірне навантаження на маршрути в сухий сезон
Нова Зеландія	Екотуризм підтримується на національному рівні, розвиток водного та внутрішнього екотуризму	Порушення природного середовища внаслідок великої популярності окремих маршрутів
Фінляндія	Сталий менеджмент екотуризму, розробка дорогих, але ефективних програм збереження природи	Сезонність туристичного потоку

Джерело: розроблено автором за матеріалами [9]

Розширення екологічного туризму часто відбувається без достатньої уваги до охорони природи та призводить до негативного впливу на екосистеми. Екологічний туризм є важливою складовою сталого розвитку, адже сприяє збереженню природного середовища та підвищенню екологічної свідомості суспільства. Аналіз досвіду різних країн показує, що успішне впровадження екотуризму можливе лише за умови збалансованого підходу між розвитком туристичної інфраструктури та охороною навколишнього середовища. Зокрема, такі країни як Коста-Рика, Нова Зеландія та Швеція демонструють ефективні приклади екотуристичних програм.

Водночас, навіть у найрозвиненіших державах виникають проблеми, пов'язані з перевантаженням природних територій, сезонністю попиту та загрозами для екосистем. Що свідчить про необхідність постійного моніторингу, удосконалення природоохоронної політики та залучення місцевого населення до процесів управління екотуризмом.

РОЗДІЛ II.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Дослідження туристичних ресурсів та інфраструктури для розвитку екологічного туризму в регіоні

Житомирська область володіє значним потенціалом для розвитку екологічного туризму, що зумовлено поєднанням природного багатства, екологічно чистого середовища та наявності природоохоронних територій. Регіон розташований у межах українського Полісся – зони, яка характеризується високою лісистістю, численними річками, болотами, озерами, а також унікальними флористичними та фауністичними ресурсами. У поєднанні з автентичністю місцевої культури та слаборозвиненою індустрією масового туризму, ці чинники створюють ідеальні умови для розвитку екологічного туризму, орієнтованого на малу групу туристів, зацікавлених у пізнанні природи й традиційного способу життя [18].

Особливу цінність для розвитку екотуризму мають природоохоронні об'єкти області. Які слугують не лише осередками збереження біорізноманіття, але й потенційними локаціями для створення екологічних маршрутів, еколого-просвітницьких програм, веломаршрутів, пішохідних і водних турів.

До основних природно-туристичних ресурсів Житомирщини, які можуть бути задіяні у розвитку екотуризму, належать [1] (таблиця 2.1):

- Поліський природний заповідник;
- національний природний парк «Древлянський»;
- ландшафтний парк «Замкова Гора»;
- унікальні болота та озера Олевського і Овруцького районів;
- багаті лісові масиви з рідкісною флорою та фауною.

Аналіз таблиці 2.1 свідчить, що найбільшими за площею природними об'єктами є Національний природний парк «Древлянський» та Поліський природний заповідник. Обидва мають високий туристичний потенціал завдяки збереженим екосистемам та можливостям організації екотурів без шкоди довкіллю. Інші об'єкти,

такі як болота Олевщини або ландшафтний парк «Замкова Гора», хоча і поступаються за масштабами, можуть стати локаціями для спеціалізованих туристичних продуктів (наприклад, спостереження за птахами, фототуризм, наукові експедиції тощо).

Таблиця 2.1.

Основні природно-заповідні об'єкти Житомирської області

Назва об'єкта	Статус	Площа (га)	Основні ресурси	Туристичний потенціал
Поліський природний заповідник	Заповідник	20 104	Ліси, болота, рідкісні види птахів	Високий
НПП «Древлянський»	Національний парк	30 872	Лісові екосистеми, флора і фауна	Високий
Ландшафтний парк «Замкова Гора»	Регіональний парк	950	Ландшафти, історичні об'єкти	Середній
Болота Олевщини	Регіональний заказник	5 000	Торфовища, унікальні екосистеми	Середній

Джерело: розроблено автором за матеріалами [9, 10]

З метою оцінки динаміки розвитку екологічного туризму в регіоні було проаналізовано кількість об'єктів інфраструктури, що орієнтовані на екотуризм у 2018–2024 роках. До таких об'єктів відносяться еко-садиби, міні-готелі з екологічним сертифікатом, туристично-інформаційні центри, екомаршрути та об'єкти еколого-освітньої інфраструктури.

З метою виявлення динаміки розвитку інфраструктури, орієнтованої на екологічний туризм, доцільним є аналіз кількісних змін у сфері об'єктів екотуристичного обслуговування в Житомирській області протягом останніх років. Такий аналіз дозволяє визначити тенденції, оцінити ефективність регіональних ініціатив та спрогнозувати подальший розвиток галузі. На графіку 2.1 відображено динаміку зростання кількості об'єктів екотуристичної інфраструктури у період з 2018 по 2024 рік, що включає екосадиби, туристично-інформаційні центри, еколого-освітні маршрути, природоохоронні території, які відкриті для організованих екскурсій, а також інші форми екотуристичного сервісу.

У 2018 році в області функціонувало лише 12 об'єктів, які можна віднести до екотуристичної інфраструктури. Завдяки активізації громадських ініціатив, залученню міжнародних грантів та розвитку внутрішнього туризму, до 2024 року їх

кількість зросла до 31 об'єкта. Така позитивна динаміка свідчить про активне впровадження екологічних принципів у туристичну практику регіону.

Цифри графіка також вказують на стрімке зростання у період 2020–2024 рр., що частково пов'язано з обмеженням міжнародного туризму під час пандемії COVID-19, коли українські туристи звернули увагу на внутрішні туристичні маршрути, зокрема екологічного спрямування.

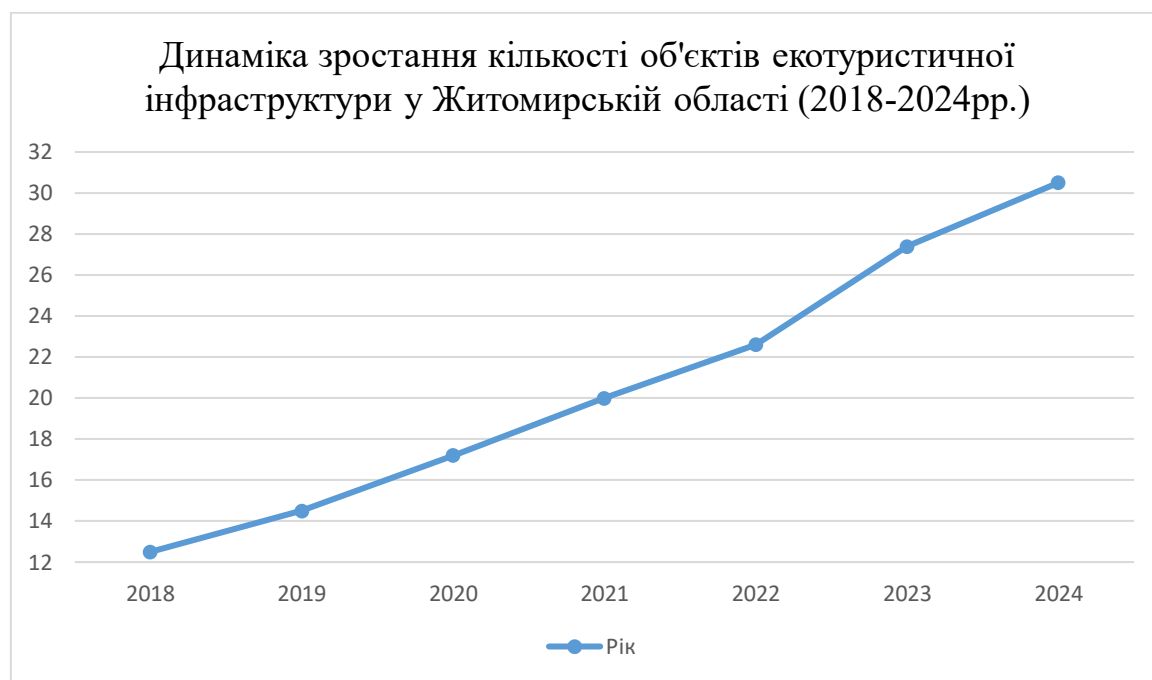

Рис.2.1. Динаміка зростання кількості об'єктів екотуристичної інфраструктури у Житомирській області

Джерело: розроблено автором.

Графік відображає кількісні показники розвитку екотуристичної інфраструктури в Житомирській області у період з 2018 по 2024 роки:

- сертифіковані еко-садиби й фермерські господарства, що приймають туристів;
- екологічні стежки та туристичні маршрути з інформаційним супроводом;
- туристично-інформаційні центри, які працюють на засадах сталого туризму;
- екопросвітницькі майданчики, музеї природи, біостанції тощо [2].

Отже, проведений аналіз природно-рекреаційного потенціалу та інфраструктури Житомирської області свідчить про наявність вагомих передумов для подальшого розвитку екологічного туризму в регіоні. Багатство природних ресурсів,

наявність охоронюваних територій, а також стабільне зростання кількості екотуристичних об'єктів вказують на те, що Житомирщина має потенціал для формування конкурентоспроможного екологічного туристичного продукту. Динаміка зростання інфраструктури у 2018–2024 роках демонструє зацікавленість у сталому розвитку туризму як з боку місцевих ініціатив, так і з боку державної підтримки. Це, у свою чергу, створює сприятливі умови для активізації туристичної діяльності з урахуванням екологічних принципів та збереження природної спадщини регіону.

2.2. Сучасні тенденції та стан розвитку екологічного туризму в Житомирській області

Упродовж останніх років в Україні загалом та в Житомирській області зокрема спостерігається зростаючий інтерес до екологічного туризму як до напрямку сталого розвитку територій. Сприяють цьому як глобальні тенденції, пов'язані з підвищенням рівня екологічної свідомості населення, так і локальні чинники: багатство природних ресурсів, наявність малонаселених територій з чистим довкіллям, розвиток національних природних парків і рекреаційних зон.

У Житомирській області екологічний туризм дедалі більше виходить за межі вузькоспеціалізованої сфери і трансформується в одну з ключових форм внутрішнього туризму. Цьому сприяє як багатий природно-рекреаційний потенціал, так і послідовна підтримка з боку регіональних органів влади та громадських ініціатив. Станом на 2024 рік в області функціонує низка екоорієнтованих туристичних об'єктів – агросадиби, кемпінги, пішохідні та велосипедні маршрути, екскурсійні послуги в межах природоохоронних територій. Одним із важливих показників розвитку екотуризму є динаміка туристичних потоків та пов'язаних доходів [13].

З метою всебічного аналізу сучасного стану екологічного туризму доцільно розглянути типову структуру його напрямів. Що дозволяє визначити найбільш популярні форми рекреаційної активності, на які слід орієнтувати розвиток інфраструктури та маркетингові стратегії. На круговій діаграмі (рис.2.2) зображено

відсоткове співвідношення основних типів екотуризму в Житомирській області станом на 2024 рік.

Рис.2.2. Структура типів екотуризму в Житомирській області за 2024 рік

Джерело: розроблено автором за матеріалом [7].

Найбільшу частку серед усіх видів екотуризму займає піший туризм – 40%, що свідчить про високу популярність пішохідних маршрутів та природних стежок у регіоні. Велотуризм посідає друге місце (25%), що підтверджує зростання попиту на активний відпочинок з використанням велосипедної інфраструктури. Водний туризм і освітні екологічні екскурсії розподілилися порівну (15%), а орнітологічний туризм, попри свою специфічність, охоплює 12%, що також є показником інтересу до біорізноманіття регіону.

Згідно з аналітичними даними за 2018–2024 роки в таблиці 2.2., екотуризм демонструє стабільну динаміку зростання. Якщо у 2018 році кількість туристів становила лише 4,2 тис. осіб, то вже у 2024 році цей показник зріс до 10,7 тис., це свідчить про більше ніж 150% приросту за 7 років. Паралельно з цим зростали й доходи від цієї галузі: з 0,85 млн грн у 2018 році до 2,6 млн грн у 2024 році. Таким чином, екотуризм в області став не лише культурним і соціальним, а й економічним

фактором розвитку. Окремої уваги заслуговує темп приросту. Найбільший приріст кількості туристів зафіксовано у 2023 році, коли кількість відвідувачів зросла на понад 17%, що може бути пов'язано з розвитком нових маршрутів, інформаційних кампаній та покращенням умов проживання в агросадибах.

Таблиця.2.2.

Динаміка розвитку екотуризму в Житомирській області (2018–2024 рр.)

Рік	Кількість туристів, тис. осіб	Приріст туристів, %	Доходи від екотуризму, млн грн	Приріст доходів, %
2018	4,2	—	0,85	—
2019	5,1	+21,4%	1,05	+23,5%
2020	6,0	+17,6%	1,30	+23,8%
2021	6,8	+13,3%	1,55	+19,2%
2022	7,9	+16,2%	1,85	+19,4%
2023	9,3	+17,7%	2,20	+18,9%
2024	10,7	+15,1%	2,60	+18,2%

Джерело: розроблено автором за матеріалом [24].

Однією з актуальних форм сталого розвитку регіонів є екологічний туризм, що сприяє збереженню природних ресурсів і водночас забезпечує економічний приріст. Нижче наведено графік (рис.2.3), що ілюструє динаміку зростання потоку туристів та доходів від екотуризму в Житомирській області за період з 2018 по 2024 рік.

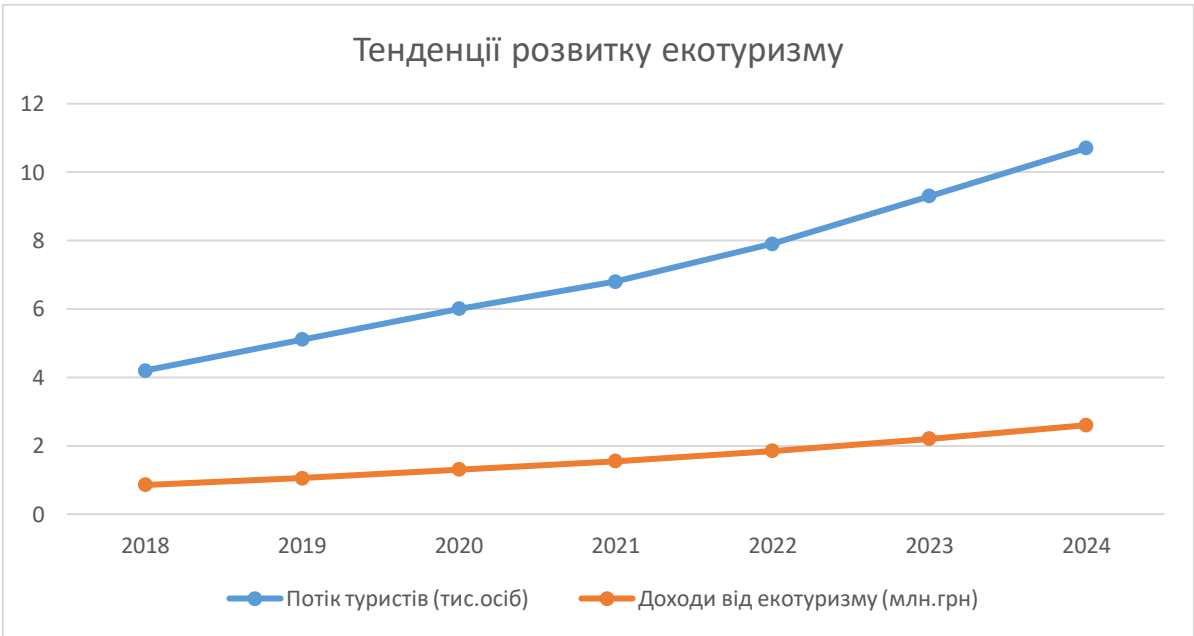

Рис.2.3. Тенденції розвитку екотуризму в Житомирській області з 2018 по 2024 рр.

Джерело: розроблено автором.

Із графіка видно стабільну тенденцію зростання як потоку туристів, так і доходів від екотуризму в регіоні. З 2018 року кількість туристів зросла з приблизно 4,5 тис. до понад 11 тис. осіб у 2024 році. Паралельно з цим зросли й доходи — з менш ніж 1 млн грн до понад 2,5 млн грн. Ці дані свідчать про зростання популярності екотуризму в Житомирській області, що може бути зумовлено як покращенням туристичної інфраструктури, так і зростаючим інтересом до сталого способу подорожей, демонструють стійку позитивну динаміку, що може бути результатом поєднання декількох чинників: підвищення рівня маркетингу та просування регіону як екотуристичного напрямку, розвитку інфраструктури, а також формування більш якісної та різноманітної пропозиції для туристів.

Отже, екологічний туризм у Житомирській області демонструє стабільну позитивну динаміку розвитку, що проявляється як у зростанні туристичного потоку та доходів, так і в урізноманітненні форм природоорієнтованого відпочинку. Це свідчить про зростаючу популярність регіону серед прихильників сталого туризму та про необхідність подальшої підтримки й розширення екологічно безпечної туристичної інфраструктури.

2.3. Аналіз особливостей геопросторової організації екологічного туризму в Житомирській області

Геопросторова організація екологічного туризму передбачає просторову структурування природних ресурсів, туристичних маршрутів, рекреаційної інфраструктури та територій з особливим природоохоронним режимом. Вивчення цієї організації дає змогу виявити закономірності просторового розміщення об'єктів екотуризму, визначити зони з найбільшим потенціалом для розвитку, а також виявити прогалини в існуючій мережі екологічних маршрутів [23]. Житомирська область, що характеризується різноманітністю природних ландшафтів, екосистем і природних ресурсів, є перспективним напрямом для розвитку екологічного туризму. Геопросторова організація екологічного туризму включає в себе не лише фізичні аспекти розташування природних об'єктів, а й соціально-економічні, культурні та

інфраструктурні фактори, які визначають доступність, привабливість і стійкість розвитку цього виду туризму в регіоні.

Житомирська область характеризується значним рівнем природної збереженості територій, де переважають поліські ландшафти (таблиця 2.3). Геопросторово структура регіону умовно поділяється на три зони:

1. Північна поліська зона – найбільш придатна для розвитку екотуризму завдяки наявності великих лісових масивів, боліт, природних заповідників (наприклад, Поліський природний заповідник).

2. Центральна зона – поєднує в собі як природоохоронні об'єкти, так і історико-культурні пам'ятки (наприклад, дендропарк "Замкова гора" у Коростені).

3. Південна зона – менш освоєна з точки зору екологічного туризму, але має потенціал через природні ландшафти та водні ресурси (річка Тетерів, кар'єр поблизу с. Дениші).

Таблиця 2.3.

Геопросторовий розподіл основних об'єктів екотуризму в Житомирській області

Зона області	Основні об'єкти екотуризму	Тип ландшафту	Туристичний потенціал
Північна	Поліський природний заповідник, урочище Замисловичі	Ліси, болота	Високий
Центральна	Дендропарк "Замкова гора", скелі в Коростені	Лісостеп, скельні виходи	Середній
Південна	Скеледром у Денишах, р. Тетерів	Водні, лісостепові	Середній–високий

Джерело: розроблено автором.

До основних елементів, що формують просторову структуру екотуризму в області, належать [5]:

- об'єкти природно-заповідного фонду (національні природні парки, заказники, пам'ятки природи);
- геоморфологічні особливості (ліси, річки, болотні комплекси, кар'єри, скелі тощо);
- туристична інфраструктура (еко-стежки, інформаційні центри, місця для ночівлі, кемпінги);
- транспортна доступність (відстань до об'єктів від великих населених пунктів).

Для комплексного розуміння просторової організації екологічного туризму доцільно проаналізувати розподіл ключових елементів туристичної інфраструктури за адміністративними районами області. Такий підхід дозволяє виявити найбільш перспективні зони для розвитку, а також території з недостатньою кількістю екотуристичних об'єктів. У таблиці 2.4., нижче подано порівняльні дані щодо кількості природоохоронних територій, екологічних маршрутів та об'єктів інфраструктури у різних районах Житомирської області.

Таблиця 2.4.

Розподіл об'єктів екотуризму за адміністративними районами Житомирської області

Район	Кількість об'єктів ПЗФ	Кількість екостежок	Екологічні табори	Веломаршрути	Водні маршрути
Коростенський	8	5	1	2	1
Житомирський	12	7	2	3	2
Звягельський	5	2	0	1	0
Малинський	9	6	1	2	1

Джерело: розроблено автором.

Згідно з наведеними у таблиці даними, найбільшу кількість об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) зафіксовано в Житомирському районі — 12, що свідчить про високу насиченість природоохоронними територіями, які можуть бути задіяні в екотуристичних маршрутах. Також цей район має найрозвиненішу мережу екостежок (7), наявність 2 екологічних таборів та найбільшу кількість вело- і водних маршрутів.

На другому місці за кількістю об'єктів ПЗФ — Малинський район (9), який також демонструє позитивну динаміку щодо розвитку екотуризму, зокрема через наявність 6 екостежок і активне використання природного середовища для організації таборів та маршрутів.

Коростенський район має помірний рівень розвитку — 8 природоохоронних об'єктів, 5 екостежок та обмежену кількість тематичних маршрутів. Натомість Звягельський район демонструє найнижчі показники за всіма позиціями, що вказує на потребу в активізації екотуристичного освоєння території.

Географічне зосередження туристичних потоків просторового аналізу можна зробити висновок, що найбільше туристичне навантаження припадає на Житомирський та Малинський райони, що зумовлено:

- наявністю розвиненої інфраструктури;
- близькістю до обласного центру;
- транспортною доступністю;
- високим природно-ресурсним потенціалом (лісові масиви, річки Тетерів, Ірша).

Для виявлення просторових особливостей розміщення туристичних маршрутів в межах області доцільно проаналізувати кількісні показники їх розподілу за адміністративними районами. На графіку (рис.2.4) відображено кількість зареєстрованих екотуристичних маршрутів у кожному з районів Житомирської області, що дозволяє наочно оцінити рівень розвитку маршрутної інфраструктури та виявити території з потенціалом для подальшого туристичного освоєння.

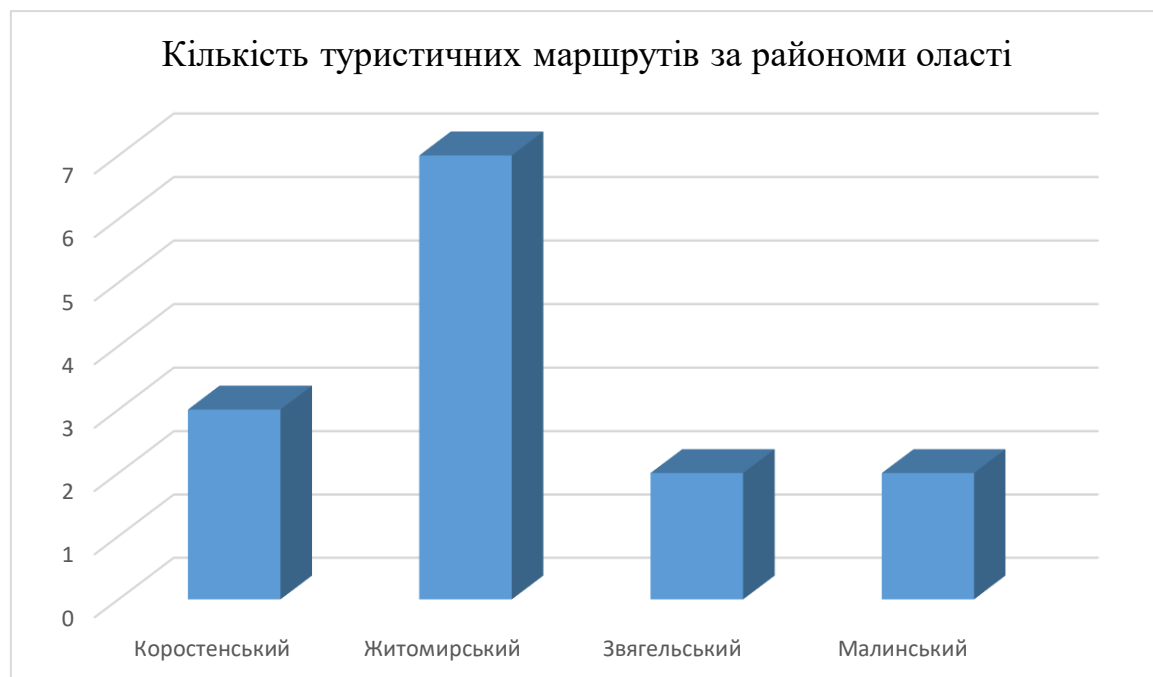

Рис.2.4. Кількість туристичних маршрутів за районом області

Джерело: розроблено автором.

На основі побудованого стовпчикового графіка можна прослідкувати рівень розвитку маршрутної інфраструктури екотуризму в розрізі районів Житомирської

області. Найбільша кількість екотуристичних маршрутів зосереджена в Житомирському районі (7 маршрутів), що є цілком логічним з огляду на близькість до обласного центру, добру транспортну доступність, а також наявність розвиненої рекреаційної бази. На другому місці – Коростенський район, де нараховується 3 маршрути. Тому район має значний природний потенціал, зокрема у вигляді лісових масивів та річкових ландшафтів, однак ще не в повній мірі реалізований у туристичній сфері. Звягельський та Малинський райони мають відносно невелику кількість екостежок – 2 та 2 маршрути відповідно, це свідчить про нерівномірний розподіл маршрутної мережі в межах області та вказує на наявність дисбалансів у розвитку екотуристичної інфраструктури.

У північно-західних районах області спостерігається слабка представленість екотуристичної інфраструктури. Це відкриває перспективи для подальшого розвитку – зокрема, шляхом формування нових маршрутів, створення кемпінгів та партнерства з громадами.

Отже, геопросторова організація екотуризму в Житомирській області має чітко виражені осередки з високою концентрацією туристичних ресурсів та інфраструктури. Водночас виявлено зони з невикористаним потенціалом, які можуть бути залучені до туристичного обігу в межах регіональної стратегії сталого розвитку.

РОЗДІЛ III.

НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Екологічний туризм у Житомирській області має великий потенціал для подальшого розвитку завдяки сприятливим природним умовам, багатій флорі та фауні, а також наявності унікальних об'єктів природно-заповідного фонду [14,17]. Область відрізняється значною кількістю національних природних парків, заказників, ландшафтних парків та пам'яток природи. Основними передумовами розвитку екологічного туризму в регіоні є різноманіття ландшафтів, наявність історико-культурної спадщини, сприятлива екологічна ситуація та підвищений інтерес туристів до відпочинку на природі [21]. Детальний перелік основних чинників розвитку екотуризму в Житомирській області наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Основні передумови розвитку екотуризму в Житомирській області

№	Передумова	Характеристика
1	Природні ресурси	Ліси, озера, річки, заказники
2	Туристична інфраструктура	Готелі, еко-ферми, бази відпочинку
3	Історико-культурний потенціал	Монастирі, стародавні міста, музеї
4	Державна підтримка	Програми розвитку зеленого туризму
5	Попит на активний та оздоровчий відпочинок	Підвищення інтересу до внутрішнього туризму

Джерело: розроблено автором за матеріалами [16]

Тому розвиток екотуризму у регіоні базується на поєднанні природних ресурсів, історико-культурної спадщини та економічної підтримки зі сторони держави та місцевих громад. На сучасному етапі розвитку туристичної галузі регіону чітко виділяються кілька основних напрямів. Одним із них є розвиток пішохідних, вело- та водних маршрутів у найбільш мальовничих куточках області. Такі маршрути дозволяють туристам безпосередньо ознайомитися з унікальною природою Полісся та відчути атмосферу місцевої культури.

Ще один важливий аспект - це розвиток інфраструктури для екотуристів. Зокрема, зростає кількість еко-ферм, сільських садиб та туристичних баз, орієнтованих на екологічний відпочинок. Збільшення кількості об'єктів проживання з використанням екологічно чистих технологій і натуральних матеріалів є важливим кроком для формування позитивного іміджу регіону серед туристів (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2.

Приклади нових туристичних маршрутів у Житомирській області

№	Назва маршруту	Опис маршруту
1	"Легенди Полісся"	Піший маршрут через стародавні ліси та села Полісся
2	"Річкові перлини Житомирщини"	Сплави по річках Тетерів, Уж, Ірша, поєднані з ночівлею на природі
3	"Шляхами древлян"	Історико-культурний маршрут за слідами древлянських племен та їхніх пам'яток
4	"Лісові пригоди"	Веломаршрут через заказники та природні парки
5	"Екотур у Поліський заповідник"	Спостереження за дикою природою, екологічні стежки, тематичні екскурсії

Джерело: розроблено автором.

Ключову роль у формуванні екотуристичного продукту відіграють природні об'єкти області. Наприклад, Поліський природний заповідник є унікальним комплексом болотяних та лісових екосистем, де мешкають рідкісні види рослин і тварин. Спостереження за дикими тваринами, прогулянки екостежками та екскурсії тут користуються дедалі більшою популярністю. Не менш важливим ресурсом є річкові системи області. Сплави на байдарках по річках Тетерів та Уж привертають увагу туристів, які цінують активний відпочинок на воді в умовах незайманої природи. Додаткову привабливість екологічному туризму додають наявні історико-культурні об'єкти, які гармонійно поєднуються з природними маршрутами.

Важливою складовою стратегії розвитку екологічного туризму в Житомирській області є визначення ключових напрямів діяльності [9]. Серед них особливе місце посідають розробка нових туристичних маршрутів, удосконалення інфраструктури, активна промоція регіону на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках, а

також підвищення рівня кваліфікації персоналу у сфері зеленого туризму. Тому ці напрями тісно взаємопов'язані між собою і формують комплексний підхід до розвитку екологічного туризму в регіоні (рис.3.1).

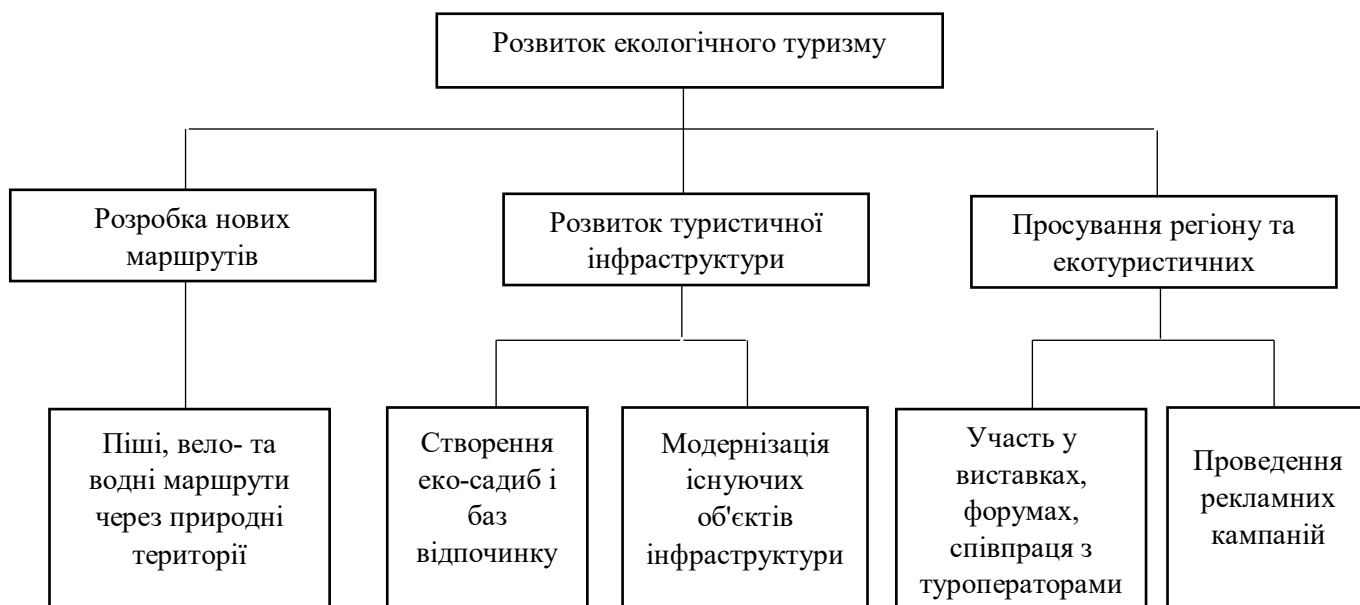

Рис.3.1. розвиток екологічного туризму в Житомирській області

Джерело: розроблено автором.

Тому розвиток екологічного туризму в Житомирській області базується на декількох взаємопов'язаних напрямках:

1. Розробка нових маршрутів включає створення тематичних екологічних стежок, вело- та водних маршрутів, що дозволяють туристам безпосередньо взаємодіяти з природним середовищем. Особливу увагу приділяється організації маршрутів через природні заповідники, заказники, мальовничі річкові долини.

2. Розвиток туристичної інфраструктури полягає у будівництві нових екологічних готелів, баз відпочинку, кемпінгів, а також у вдосконаленні існуючих туристичних об'єктів. Важливим напрямом є створення еко-садиб, які пропонують послуги відпочинку з акцентом на природоорієнтовані активності та використання місцевих ресурсів.

3. Просування регіону та екотуристичних продуктів передбачає проведення рекламних кампаній, участь у національних та міжнародних туристичних виставках,

співпрацю з туроператорами та медіа для популяризації Житомирщини як привабливого екотуристичного напрямку. Комплексна реалізація зазначених напрямів створює передумови для сталого розвитку екологічного туризму в регіоні, сприяє підвищенню рівня зайнятості місцевого населення, збереженню природної та культурної спадщини, а також формує позитивний імідж області серед туристів [26].

Отже, попри сприятливі умови, екотуризм у Житомирській області стикається із певними викликами. Серед основних проблем варто виділити недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури у віддалених районах, низький рівень обізнаності місцевого населення щодо можливостей екотуризму, а також недостатнє фінансування проектів із розвитку туристичних маршрутів. Перспективи розвитку галузі пов'язані з активною співпрацею органів влади, бізнесу та місцевих громад. Інвестиції у розвиток інфраструктури, просвітницькі кампанії та міжнародна промоція регіону можуть стати чинниками сталого зростання екологічного туризму на Житомирщині.

Ефективний розвиток екологічного туризму в Житомирській області неможливий без формування сучасної туристичної інфраструктури. Інфраструктура екотуризму включає не лише об'єкти розміщення, харчування та транспортування туристів, а й спеціалізовані елементи [8, 28]: еколого-освітні центри, туристичні інформаційні пункти, екологічні стежки та оглядові майданчики. Удосконалення інфраструктури є одним із ключових чинників підвищення конкурентоспроможності туристичних продуктів регіону на національному та міжнародному ринках.

Одним із ключових чинників успішного розвитку екологічного туризму в Житомирській області є цілеспрямоване покращення інфраструктури. Враховуючи сучасні тенденції у сфері сталого туризму, доцільно виокремити кілька основних стратегій, спрямованих на інтенсивний розвиток регіону [11,30]:

1. Важливим напрямком є створення нових об'єктів екотуристичної інфраструктури. Зведення екологічно чистих готелів, кемпінгів, облаштування оглядових майданчиків, інформаційних центрів, екологічних стежок і спеціалізованих зон відпочинку сприятиме підвищенню туристичної привабливості

регіону. При цьому необхідно враховувати екологічні вимоги до забудови та забезпечувати мінімальний вплив на навколишнє середовище.

2. Суттєву роль відіграє модернізація існуючих об'єктів туристичної інфраструктури. Це передбачає реконструкцію застарілих туристичних баз, кемпінгів, будинків відпочинку із застосуванням енергоефективних технологій і принципів екологічного будівництва. Оновлення матеріально-технічної бази сприятиме підвищенню якості надання послуг і відповідатиме вимогам сучасних туристів.

3. Важливим напрямком є розвиток транспортної доступності до екотуристичних об'єктів. Створення зручних автобусних маршрутів, покращення стану автомобільних доріг, облаштування велосипедних та пішохідних трас дозволить забезпечити легкий доступ до природоохоронних територій, що є необхідною умовою для стимулювання туристичних потоків.

4. Особливу увагу слід приділити використанню альтернативних джерел енергії в інфраструктурних об'єктах. Встановлення сонячних панелей, систем збору дощової води, біоочисних установок дозволить не лише підвищити рівень екологічності туристичних об'єктів, але й зменшити витрати на їх обслуговування у довгостроковій перспективі.

5. Ще одним стратегічним кроком є формування мережі еко-маршрутів. Організація спеціалізованих маршрутів для пішохідного, велосипедного та водного туризму з відповідним інформаційним та навігаційним забезпеченням сприятиме розвитку нових видів активного відпочинку на природі та популяризації екологічного туризму серед широкої аудиторії.

6. Не менш важливою стратегією є підвищення якості обслуговування туристів. Підготовка кваліфікованого персоналу шляхом організації тренінгів, впровадження міжнародних стандартів якості обслуговування в екотуризмі та сертифікація закладів розміщення за екологічними стандартами сприятимуть формуванню позитивного іміджу регіону серед туристів.

Таким чином, реалізація комплексної стратегії покращення інфраструктури повинна базуватися на принципах сталого розвитку, з акцентом на збереження

природного середовища та підвищення туристичної привабливості Житомирської області.

Одним із першочергових завдань є будівництво та облаштування об'єктів, які б відповідали вимогам екологічної сталості, це стосується використання енергозберігаючих технологій, екологічних матеріалів, мінімізації впливу на навколишнє середовище. Наприклад, спорудження еко-готелів, кемпінгів з альтернативними джерелами енергії (сонячними батареями, біоочисними системами) суттєво підвищить привабливість регіону для екотуристів. Особливу увагу слід приділити розвитку мережі екологічних стежок із відповідною інфраструктурою: інформаційними стендами, місцями для перепочинку, спостереженням за дикою природою. Встановлення оглядових веж і екопросвітницьких пунктів сприятиме глибшому залученню туристів у пізнання природного середовища регіону. Крім того, важливим чинником є забезпечення транспортної доступності. Якість доріг до заповідників, національних природних парків, історико-природних маршрутів значно впливає на туристичний потік. Створення регулярних автобусних рейсів та можливість оренди велосипедів або каяків на місці доповнить пропозицію для туристів.

Аналіз сильних і слабких сторін, можливостей та загроз розвитку екологічного туризму в Житомирській області дозволяє глибше оцінити поточний стан і визначити подальші напрями стратегічного розвитку. На основі проведеного SWOT-аналізу було ідентифіковано ключові чинники, які впливають на формування конкурентоспроможного екотуристичного продукту регіону. Основні результати дослідження систематизовані у таблиці 3.3.

Серед сильних сторін варто відзначити природний потенціал регіону, а серед слабких – недостатній рівень розвитку інфраструктури та сервісу. До можливостей належить зростання інтересу до екотуризму та можливість залучення інвестицій. Проте існують і загрози, зокрема ризик надмірного туристичного навантаження без належної організації інфраструктури, що може призвести до деградації природних територій. Отже, ефективна реалізація стратегій покращення інфраструктури є ключовим чинником для сталого розвитку екологічного туризму в Житомирській

області. Створення нових об'єктів, модернізація існуючих туристичних баз, удосконалення транспортної доступності та впровадження екологічних технологій сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності регіону на ринку туристичних послуг. Комплексний підхід до розвитку інфраструктури дозволить не лише забезпечити комфортні умови для туристів, а й зберегти природне середовище для майбутніх поколінь.

Таблиця 3.3.

SWOT-аналіз перспектив розвитку екологічного туризму в Житомирській області

Сильні сторони	Слабкі сторони
Наявність значного природного потенціалу (ліси, заповідники, річки)	Низький рівень розвитку туристичної інфраструктури
Відносна екологічна чистота територій	Недостатня популяризація екотуризму серед населення
Розмаїття флори і фауни, мальовничі ландшафти	Обмежений обсяг інвестицій у туристичну сферу
Потенціал для розвитку активного туризму	Низька кваліфікація персоналу в сфері туризму
Можливості	Загрози
Залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій	Неконтрольоване туристичне навантаження на природні об'єкти
Розвиток міжнародної співпраці у сфері туризму	Погіршення стану довкілля у разі неналежного управління
Зростання попиту на екологічний туризм	Конкуренція з іншими регіонами України
Розробка нових еко-маршрутів і програм екологічної освіти	Економічна нестабільність, що обмежує розвиток туризму

Джерело: розроблено автором.

Для забезпечення стійкого розвитку екологічного туризму в Житомирській області необхідним є впровадження комплексу заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності туристичних підприємств та популяризацію регіону як перспективного напрямку для екотуристів [11]. Такий підхід має ґрунтуватися на поєднанні екологічної відповідальності, інноваційного розвитку туристичних продуктів та активного залучення місцевих громад до процесу організації туристичної діяльності. Створення сприятливих умов для екотуристів передбачає розвиток відповідної інфраструктури, ефективну інформаційну підтримку та застосування сучасних технологій у сфері просування туристичних послуг є:

1. Одним із важливих кроків є покращення маркетингової стратегії. Розробка бренду екологічного туризму Житомирщини, створення сучасних веб-ресурсів, активне використання соціальних мереж, партнерство з туристичними платформами сприятимуть збільшенню обізнаності про туристичні можливості регіону як серед внутрішніх, так і серед іноземних туристів.

2. Важливу роль відіграє організація інформаційно-просвітницьких кампаній, які мають на меті формувати екологічну свідомість серед населення та популяризувати ідеї сталого туризму. Проведення еко-форумів, семінарів, фестивалів, тематичних виставок дозволить розширити цільову аудиторію та залучити нових прихильників екотуризму.

3. Не менш значущим є підвищення рівня професійної підготовки кадрів. Проведення тренінгів, курсів підвищення кваліфікації для гідів, менеджерів туристичних агенцій, власників туристичних об'єктів сприятиме підвищенню якості туристичних послуг та впровадженню принципів екологічного менеджменту у практичну діяльність.

4. Також доцільним є розроблення спеціальних туристичних продуктів, які поєднуюватимуть активний відпочинок із екологічною освітою. Організація авторських еко-турів, маршрутів природними територіями, агротуристичних програм дозволить не тільки урізноманітнити туристичну пропозицію, але й сприяти збереженню традицій та культури місцевих громад.

5. Одним із пріоритетних завдань є також налагодження співпраці з громадськими організаціями та міжнародними фондами, що спеціалізуються на охороні природи та розвитку туризму. Це дасть змогу залучати додаткові ресурси для реалізації проектів розвитку інфраструктури, просвітництва та збереження природної спадщини.

6. Важливим напрямом залишається забезпечення моніторингу туристичних потоків та оцінки впливу туризму на навколишнє середовище. Впровадження систем обліку відвідувачів природних об'єктів, проведення регулярних екологічних аудитів допоможе запобігти перевантаженню територій та забезпечити баланс між економічними інтересами та охороною природи. Таким чином, реалізація

запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності функціонування підприємств екотуристичної сфери, формуванню позитивного іміджу Житомирської області на туристичному ринку та забезпечить умови для сталого розвитку екологічного туризму в регіоні.

З метою визначення основних напрямів підвищення ефективності розвитку екологічного туризму в Житомирській області було проведено дослідження, результати якого подано у вигляді діаграми (рис. 3.2). Побудований графік дозволяє наочно оцінити пріоритетність різних заходів щодо стимулювання розвитку екотуризму в регіоні.

Рис.3.2. Основні напрями підвищення ефективності розвитку екотуризму в Житомирській області

Джерело: розроблено автором.

Як видно з рисунка 3.2, найбільшу частку серед запропонованих напрямів займає розвиток інфраструктури (30 %), що свідчить про ключову роль удосконалення матеріально-технічної бази для активізації туристичної діяльності. Другим за важливістю напрямом є екологічна просвіта населення (25 %), що підкреслює необхідність формування у громадян екологічної свідомості. Маркетингові заходи отримали 20 %, що вказує на потребу у популяризації екотуристичних продуктів. Підготовка кадрів складає 15 %, акцентуючи увагу на потребі у кваліфікованих фахівцях. Найменшу частку займає розробка нових

екомаршрутів (0 %), що, однак, залишається важливим чинником для розширення туристичної пропозиції регіону.

Отже, ефективне підвищення рівня діяльності екотуристичних підприємств та популяризація екологічного туризму вимагають впровадження комплексних заходів, що поєднують маркетингові, освітні, кадрові та екологічні аспекти. Комплексна реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме формуванню сталого туристичного розвитку Житомирської області та її позиціонуванню як одного з провідних регіонів екотуризму в Україні.

ВИСНОВКИ

Екологічний туризм є одним із найбільш перспективних і водночас відповідальних секторів туристичної індустрії, який сприяє збереженню природних ресурсів, розвитку місцевих громад та сталому економічному росту регіонів. Особливість полягає в тому, що він орієнтований на взаємодію людини з природою з мінімальним впливом на навколишнє середовище, що є важливим фактором для збереження біорізноманіття і природних ландшафтів.

Аналіз екологічного туризму в Житомирській області свідчить, що область має великий потенціал для розвитку цього виду туризму завдяки різноманіттю природних ресурсів, таких як національні парки, заповідники, природні резервати та інші природні об'єкти, які можуть стати основою для розвитку туристичних маршрутів. Проте існує ряд проблем, що стримують повноцінний розвиток екологічного туризму в регіоні, серед яких недостатній розвиток інфраструктури, відсутність належного сервісу та низький рівень маркетингу екологічного туризму. Тому ці фактори значно обмежують потенціал області як туристичної дестинації, хоча для цього є всі природні та культурні передумови. Незважаючи на існуючі проблеми, Житомирська область має реальні можливості для інтеграції екологічного туризму в економіку регіону.

Враховуючи світовий досвід та сучасні тенденції в галузі екотуризму, регіон може стати важливим осередком для розвитку сталого туризму в Україні. Для цього необхідно впроваджувати інноваційні стратегії, орієнтуючись на потреби екологічно свідомих туристів, а також на збереження і відновлення природних ландшафтів та екосистем. Перспективи розвитку екологічного туризму в Житомирській області безпосередньо залежать від покращення інфраструктури, створення нових туристичних маршрутів, а також від активної популяризації екологічних принципів серед туристів та місцевих жителів.

Одна з ключових стратегій розвитку включає в себе підтримку малих і середніх підприємств, які можуть запропонувати послуги на базі екологічних принципів, зокрема в сільських і віддалених районах. Це сприятиме не лише розвитку туризму, а й підвищенню рівня життя місцевого населення. Значення екологічного туризму для

економічного розвитку Житомирської області полягає в тому, що цей напрямок може стати одним із драйверів місцевого економічного зростання, створюючи нові робочі місця та залучаючи інвестиції. Водночас важливим є створення умов для підвищення екологічної свідомості серед туристів, що дозволить збалансувати економічні та екологічні інтереси.

Отже, екологічний туризм в Житомирській області має значний потенціал для сталого розвитку, однак для його повноцінної реалізації необхідно створити сприятливі умови на рівні інфраструктури, законодавства та підтримки ініціатив, що сприяють екологічній стійкості регіону. У майбутньому цей напрямок може стати не лише важливим економічним фактором, а й значущим елементом культурної та природної спадщини області.

Успішний розвиток екологічного туризму в Житомирській області потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення не лише інфраструктури, а й впровадження екологічно орієнтованих ініціатив на рівні місцевих громад, державних органів та туристичних компаній. Важливим етапом є створення туристичних кластерів, що дозволить ефективно використовувати природні та культурні ресурси області, інтегруючи їх у туристичні пакети. Крім того, варто приділити увагу розвитку екологічної освіти серед місцевого населення, щоб стимулювати участь громади в охороні навколишнього середовища та підтримці екотуризму.

Загалом, екологічний туризм може стати важливим чинником для збереження екосистем області, оскільки він мотивує до збереження природи через економічні вигоди. Збереження природних ресурсів та інтеграція екологічних аспектів в туризм можуть стати запорукою не лише успішного розвитку індустрії, але й сприяти гармонійному співіснуванню людини з навколишнім середовищем. Таким чином, екологічний туризм не лише відкриває нові можливості для економічного зростання регіону, але й сприяє формуванню екологічно відповідального ставлення як серед туристів, так і серед місцевих мешканців, що в кінцевому підсумку позитивно позначиться на збереженні природної спадщини Житомирської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алешугіна Н., Зеленська О., Філоненко І. Сучасний стан та характеристика природно-антропогенних рекреаційно-туристичних ресурсів України. *Scientific Bulletin of Polissia*. 2024. № 1(28). С. 37–55. URL: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-1\(28\)-37-55](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-1(28)-37-55) (дата звернення: 23.04.2025).
2. Безугла Л. С., Ільченко Т. В. Аналіз екотуристичної інфраструктури та формування її складових елементів. *Підприємництво та інновації*. 2020. № 11-2. С. 72–77. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/11.30> (дата звернення: 23.04.2025).
3. Габчак Н. Рекомендації щодо стійкого розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях Закрпатської області. *Науковий вісник Чернівецького університету. Географія*. 2017. Вип. 793. С. 91–96.
4. Гальків Л.І. Стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. Л.І. Гальків, О.В. Килин, Н.М. Стручок. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова*. 2015. Т. 20. Вип. 3. С. 189–193.
5. Гарбар Ж. В., Гонтарук Я. В. Розвиток реклами в мережі інтернет для просування послуг в сфері екотуризму. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2022. № 6. С. 5–11. URL: <https://doi.org/10.32782/tourismhospsee-6-1> (дата звернення: 23.04.2025).
6. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм у ситемі суспільно-економічних відносин. *Економічна та соціальна географія*. 2001. Вип. 51. С. 89–94.
7. Душечкіна Н. Ю. Розвиток екотуризму на природоохоронних територіях. *Екологічний вісник*. 2016. № 3 (97), трав. - черв. С. 8.
8. Замула І. В., Кирилюк Д. Р. Розвиток екологічного туризму в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 2(104). С. 3–9. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-3-9](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-3-9) (дата звернення: 26.04.2025).
9. Золевська М. І., Гончаренко І. М. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні : thesis. 2016. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/2521> (дата звернення: 26.04.2025).

10. Кучерявий В.П. Озеленення населених місць : підручник В.П. Кучерявий. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – Львів : Вид-во "Світ", 2008. – 456 с.
11. Машьянова О. Е. Соціально-економічні перспективи розвитку екологічного туризму : thesis. 2010. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/12405> (дата звернення: 26.04.2025).
12. Мороз А. А. Проблеми розвитку екологічного туризму в Україні. А. А. Мороз., Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості: туризм, людиномірність, партнерство, кооперація : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава 14 грудня 2017 р.). – Полтава : ПУЕТ, 2017. С. 514-516.
13. Новицька С. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туристичної сфери. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. 2013. № 2 (вип. 35). С. 164–169.
14. Оринчак О. Реалізація інноваційних напрямів підвищення ефективності менеджменту у сфері надрокористування. Наука і техніка сьогодні. 2023. № 7(22). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7\(21\)-183-195](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7(21)-183-195) (дата звернення: 30.04.2025).
15. Піменов В.Г. Розвиток екологічного туризму в Україні: основні поняття, проблеми, сучасний стан. Вісник ХДАК. 2018. Вип.52. С.201-202.
16. Позняков С., Маньгора Т. Світові стандарти у сфері інтелектуальної власності: міжнародні договори та угоди. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 3(21). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3\(21\)-748-760](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3(21)-748-760) (дата звернення: 30.04.2025).
17. Ржепецька Н. М. Екологічний туризм як засіб збереження навколишнього середовища. Географія та туризм. 2011. Вип. 15. С. 103–110.
18. Романюк І. А., Дейко К. С. Фактори розвитку підприємств екологічного туризму. Agrosvit. 2023. № 12. С. 23–28. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.12.23> (дата звернення: 23.04.2025).

- 19.Скорик А. Я. Вплив новітніх інформаційно-комунікативних технологій на природу культурологічної повсякденності. Міжнародний вісник. Культурологія. Філологія. Музикознавство. 2014. Вип. 2 (3). С. 236—244.
- 20.Сорокіна Г. О. Екологічний туризм: навч. посіб. Г. О. Сорокіна; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 206 с.
- 21.Табенська О. Тенденції розвитку екологічного туризму в Україні. Економіка та суспільство. 2024. № 70. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-149> (дата звернення: 26.04.2025).
- 22.Тарасова В. В., Нестерчук І. К., Ковалевська І. М., Осіпчук А. С. Географія туризму: Екологічний туризм: підручник. Житомир, 2021. 252 с.
- 23.Федчук А. Геопросторова організація антарктичного туризму. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. 2006. Вип. 53. С. 46–50.
- 24.Фітісов А. М. Тенденції лісокористування у Житомирській області в умовах сталого розвитку. Агросвіт. 2018. № 18, верес. С. 45–48.
- 25.Фоміна Є. В. Інтелектуалізація глобального економічного розвитку : thesis. 2020. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/15315> (дата звернення: 30.04.2025).
- 26.Шарій Я. В. Розвиток екологічного туризму в Україні : thesis. 2021. URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/22719> (дата звернення: 30.04.2025).
- 27.Шумлянська Н. В. Екотуризм як форма долучення до природної та культурної спадщини [Електронний ресурс Н. В. Шумлянська. Культура України. – 2014. – Вип. 47.
- 28.Щербакова І. В. Екологічний туризм в контексті охорони навколишнього середовища : thesis. 2011. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/14099> (дата звернення: 30.04.2025).
- 29.Щука Г. Нішевий туризм: концептуальні питання. Нішеві види туризму. 2024. С. 8–44. URL: <https://doi.org/10.58423/978-617-8143299/8-44> (дата звернення: 30.04.2025).

30. Ясинська Н. П. Роль екологічного туризму в розвитку регіональних економік. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. 2017. № 3. С. 102–108.